

דוד טוביה שטראוס

נשיאת כלי נשק לאשה

- א. מקור האיסור
- ב. שיטת רש"י
- ג. שיטת שאר הראשונים
- ד. מחלוקת הרב פיינשטיין והרב עובדיה
- ה. מסקנה
- ו. במקום סכנה

א. מקור האיסור

נאמר בגמרא (נזיר נט.). שאין לאשה לצאת בכלי זיין למלחמה:

"רבי אליעזר בן יעקב אומר: מנין שלא תצא אשה בכלי זיין למלחמה - תלמוד לומר: "לא יהיה כלי גבר על אשה".

מדברי הראשונים עולה שלהלכה קיימא לן כרבי אליעזר בן יעקב: כן כתבו ה'מאירי' (נזיר שם), ה'יראים' (סימן שפה), ה'סמ"ג' (מצות לא תעשה נא), ה'חינוך' (מצוה תקמב) וה'ריטב"א' (מכות כ:), וכן עולה מדברי הרמב"ם (הלכות עבודה זרה פרק יב הלכה י) והשולחן ערוך (יורה דעה סימן קפב סעיף ה):

"לא תעדה אשה עדי האיש כגון שתשים בראשה מצנפת או כובע או שתלבש שריון וכיוצא בוי".

כן ביאר 'הכסף משנה' בדעת הרמב"ם, שדברים אלו הם על פי דברי רבי אליעזר בן יעקב:¹

"פסק רבינו כרבי אליעזר בן יעקב, שמשנתו קב ונקי".

כן כתבו להלכה גם גדולי הפוסקים בדור האחרון שבאופן עקרוני אסור לאשה לשאת כלי נשק: כן הוא ב'אגרות משה' (אורח חיים חלק ד סימן עה), ב'ציץ אליעזר' (חלק כ סימן לא) וב'יחוה דעת' (חלק ה סימן נה).

ב. שיטת רש"י

אמנם יש לעיין בגדר איסור זה של נשיאת נשק לאשה. זאת משום חידוש גדול בעניין שנמצא בדברי רש"י על הגמרא (שם), שלכאורה מבואר בהם שאסור לאשה להשתמש בנשק אפילו באופן חד פעמי שלא בדרך מלבוש כלל:

"תלמוד לומר: "לא יהיה כלי גבר על אשה". וזה שמצינו ביעל אשת

חבר הקיני שלא הרגתו לסיסרא בכלי זיין אלא כמו שנאמר: "ידה ליתד תשלחנה".

¹ אמנם עיין בספר 'מקראי קודש' על הרמב"ם (לרבי חיים אבולעפיה הלכות עבודה זרה שם) שכתב שדעת הרמב"ם שאין איסור אלא במלבושים כגון שריון, ולא בכל כלי זיין, ודלא כרבי אליעזר בן יעקב. אמנם נראה להוכיח שלא כדבריו, מתוך דברי הרמב"ם עצמו ב'ספר המצוות' (לא תעשה מ), שכתב בטעם המצווה שהוא משום שכך היה מנהג עובדי עבודה זרה שבעיתים מזומנים "אם היתה אשה תלבש השריין ותזדיין בחרבות", וכן כתב ב'מורה נבוכים' (חלק ג פרק לג) שטעם המצוה הוא על פי המבואר בספרי עבודה זרה ש"תלבש האשה השריון וכלי המלחמה בעמדה למאדים", הרי שמבואר בפירוש שהאיסור הוא בכל כלי הזיין.

מקור דברי רש"י הוא מהתרגום על הפסוק בספר שופטים (פרק ה פסוק כז):
 "טבתא יעל אשת חבר הקיני דקיימת מה דכתיב בספר אורייתא
 דמשה: "לא יהא תיקון זין דגבר על איתתא ולא יתקן גבר בתיקוני
 איתתא", אלהן ידהא לסכתא אושיטת וימינא לארזפתא דנפחין".

גדר זה נראה מחודש מאוד, שהרי לא שמענו מעולם כגון זה באיסור "לא ילבש גבר שמלת
 אשה", שלא מסתבר לאסור לגבר לטוות בפלך או להשתמש בכלי בישול ואפיה שרגילים
 בהם הנשים. באיסור "לא ילבש גבר שמלת אשה" נראה בוודאי שאין האיסור אלא
 בדברים הדומים למלבושים - כל הדברים הנוגעים לייפוי הגוף ולחזותו החיצונית, ואין
 איסור בשימוש בכלי מלאכה.²

נראה לפי דברים אלו, ששני האיסורים שונים זה מזה בתכלית, שלגבי הגבר כתוב בתורה
 שלא "ילבש שמלת אשה" והכוונה היא למלבושי נשים וכיוצא בהם, אך לגבי האשה
 שנאמר בה באופן אחר, שלא "יהיה עליה כלי גבר", הרי שאין האיסור במלבושים כלל
 אלא רק בשימוש בכלי מלאכתו של הגבר - כלי הזיין.

נראה להוכיח כדברינו מכך שרש"י במקום טורח להביא את תרגום אונקלוס (דברים פרק
 כב פסוק ה) לפסוק, שמתרגם באופן שונה את שני חלקיו, כפי דברינו שגדרי האיסור
 שונים בין גבר לאשה:

"לא יהי תקון זין דגבר על אתא, ולא יתקן גבר בתקוני אתא".

נראה להמשיך מהלך זה, ולומר שעל פי זה משמע עוד שאין כוונת התורה שהאיסור הוא
 בכל כלי תשיש של גבר כפי שיהיה המנהג באותו המקום ובאותו הזמן (כפי שמצינו
 באיסור "לא ילבש" שהוא תלוי במנהג הגברים והנשים באותו מקום), אלא כוונת התורה
 בבטיוי "כלי גבר" הוא לכלי זיין דווקא, שאשה אסורה בהם בכל מקום ובכל זמן.
 כשיטה זו, שאיסור אשה בכלי זיין הוא גדר מיוחד בפני עצמו נראה לי להוכיח גם מתוך
 דברי הסמ"ג (מצות לא תעשה ט) המובאים ב'בית יוסף' (יורה דעה סימן קפב):

"תנא קמא דרבי אליעזר בן יעקב דמפרש המקרא כפשוטו שלא
 ילבש איש מלבושים המיוחדים לנשים כגון צעיף וכיוצא בו לשבת
 בין הנשים לניאוף וכן אשה בין האנשים, ואומר אני שרבי אליעזר בן
 יעקב מודה בזאת לתנא קמא שאין מקרא יוצא מידי פשוטו".

נראה מדברי הסמ"ג שבאיסור "לא יהיה כלי גבר על אשה" ישנם שני איסורים נפרדים,
 שאחד נובע מפשוטו של מקרא והשני הוא מדרש. פשוטו של מקרא הוא שלא תלבש
 האשה מלבושי גברים - וזה אסור רק כשהולכת לישב בין האנשים, ואילו חידושו של רבי
 אליעזר בן יעקב הוא לדרוש איסור נוסף לאשה לצאת בכלי זיין - ואיסור זה הוא גם בלא
 לשבת בין האנשים. משמע מזה כדברינו שהאיסור בכלי זיין אינו דוגמא בעלמא של
 מלבוש גבר, אלא זהו איסור העומד בפני עצמו.

² גם מה שאסרו להסתכל במראה, מבואר בטור (יורה דעה סימן קפב) שהוא בגלל שזהו דבר הנוגע
 לחזות החיצונית: "מטעם זה אסור להסתכל במראה לפי שהוא תכשיט בנשים".

ג. שיטת שאר הראשונים

כל זה נראה לי באמת בשיטת רש"י והסמ"ג, אך בספר ה'חינוך' (מצוה תקמב) מבואר בפירוש שלא כשיטה זו, אלא שכל מה שאונקלוס כתב לאסור כלי זיין - אינו אלא לדוגמא, שבאמת כל מלבוש גברי הנהוג באותו מקום אסור לאשה:

"תרגם אונקלוס: "לא יהא תיקון זין דגבר על אתתא", ומן הדומה כי מפני כן פירש הכתוב בכלי זיין, לפי שהם הכלים המיוחדים לגמרי לאנשים, שאין דרך אשה בעולם לצאת בכלי זיין, אבל הוא הדין שאסור להם מדאוריתא לצאת במלבושים שדרך האנשים באותו המקום להשתמש בהם, כגון שתשים בראשה מצנפת או שאר כלים המיוחדים לאיש".

כך נראה גם מדברי כל שאר הראשונים, שלא מצינו שכתבו כדברי רש"י שיש איסור מיוחד שכזה לאשה להשתמש בכלי זיין, אלא הם השוו לגמרי את האיסורים באשה ובאיש ששני האיסורים הם במלבושים וכיוצא בהם, וכן מפורש בדברי כל הראשונים הללו שהכל תלוי במנהג המדינה, כך למשל ברמב"ם (שם):

"לא תעדה אשה עדי האיש, כגון שתשים בראשה מצנפת או כובע או תלבש שריון וכיוצא בו או שתגלח ראשה כאיש, ולא יעדה איש עדי אשה, כגון שילבש בגדי צבעונין וחלי זהב, במקום שאין לובשין אותן הכלים ואין משימים אותו החלי אלא נשים, הכל כמנהג המדינה".

ובלשון ה'מאירי' (שם):

"לא ילבש איש שמלת אשה וישב בין הנשים, ולא אשה שמלת איש ותשב בין האנשים, וכן שלא תצא בכלי זיין למלחמה, כללו של דבר שלא ישתמש זה בדבר הנהוג לזה דרך תחבולה והכנת ניאוף".

וכך כתב גם היראים (שם):

"יזהר אדם שלא יתקן בתקוני נשים, והכל כמנהג המקום בתקונים ומלבושים שרגילות נשי המקום להתקן ולהיות מלבושיהם חלוקים ממלבושי אנשים מכולם יהא מוזהר שלא להתקן, ואשה במלבושי האיש שאין כיוצא בהם במלבושי אשה".

ובטור (שם):

"לא תלבש אשה בגדים המיוחדין לאיש לפי מנהג המקום".

כן פסק גם ה'שולחן ערוך' (שם) שהאיסור לאשה הוא במלבושי גברים, והרמ"א במקום מדגיש שהכל תלוי במנהג:

"לא תעדה אשה עדי האיש, כגון שתשים בראשה מצנפת או כובע או תלבש שריון וכיוצא בו (ממלבושי האיש לפי מנהג המקום ההוא), או שתגלח ראשה כאיש".

וכן כתב הב"ח (יו"ד שם) בפירוש לדייק מדברי הטור שאין האיסור אלא בדברים שהם שהגברים לובשים אותם בדרך נוי וקישוט:

"משמע שאין איסור באשה כי אם מצנפת וכובע ושריון וגילוח שיער הראש כמו באיש שכל אלה הם נוי וקישוט לאיש".

גם הגר"א בביאורו על השולחן ערוך (שם ס"ק ו) מבאר שמה שנקט רבי אליעזר בן יעקב לאסור כלי זיין, אינו אלא משום חידוש מסויים שיש בדבר, שאסור למרות שאינו אלא פריט לבוש אחד ואילו שאר בגדיה הם בגדי אשה:

"קאמר אפילו בכלי זיין למלחמה ואף שכל בגדיה בגדי אשה".³

ד. מחלוקת הרב פיינשטיין והרב עובדיה

ראינו שנחלקו הראשונים בגדר איסור נשיאת כלי נשק לנשים - שלשיטת רש"י זהו איסור העומד בפני עצמו שאשה לא תישא כלי מלחמה, ולשאר הראשונים אין זה אלא פרט מתוך האיסור לגברים ולנשים ללבוש את בגדי המין השני.

אנו נרצה להראות שמחלוקת זו באה לידי ביטוי בשתי תשובות של פוסקי זמננו; תשובתו של הרב פיינשטיין בעניין נשיאת כלי נשק לנשים הולכת בדרכו של רש"י, ואילו תשובה של הרב עובדיה הולכת כדעת רוב הראשונים.

ראשית, נציג את המחלוקת שנחלקו בה הרב עובדיה והרב פיינשטיין:

הרב עובדיה כתב (ביחווה דעת' חלק ה סימן נה) להתיר כלי נשק בימינו על פי שני גדרי היתר שכתבו הבי"ח והט"ז בדין 'לא ילבש' - שאינו אסור אלא בדבר העשוי לנוי וקישוט, וכן שאינו אסור אלא כשעושה כן כדי להידמות לגברים:

"ביישובי הספר מוטלת חובת השמירה בבתי הספר על המורות והגננות, האם מותר להן מצד ההלכה להתאמן בנשק, וכן לשאת נשק להגן על עצמן ועל תלמידי בתי הספר שבפיקוחן? ...

מצינו להגאון הבית חדש ביורה דעה, שכתב שאיסור לא יהיה כלי גבר על אשה וכו', אינו נוהג אלא בדבר שהוא לנוי וקישוט, וכמו שמוכח מדברי הרמב"ם. ואפילו בדבר שהוא נוי וקישוט אין איסור אלא באשה הלובשת מלבושי איש כדי להתדמות לאיש, וכן באיש הלובש בגדי אשה כדי להתדמות לאשה, אבל אם לובשים בכדי להגן מפני החמה או מפני הצנה מותר. ע"ש. וכן פסק הטורי זהב...

ולפי זה גם בנידון שלנו שאין כוונת המורות בנשיאת הנשק כדי להתדמות לגברים, אלא רק להגן על נפשתיהן ועל נפשות תלמידיהן שבפיקוחן והשגחתן, נראה שהדבר ברור שאין בזה משום לא יהיה כלי גבר על אשה".

שאלה כעין זו נשלחה גם לרב פיינשטיין (מאת בעל נכדתו הרב שבתי רפפורט), האם יש להתיר לאשה לשאת נשק מצד ההיתר של הבי"ח והט"ז שאין איסור אלא בדרך נוי וקישוט. כך הביא הרב פיינשטיין את השאלה שנשלחה לו (אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עה):

"בהא דביישוב גוש עציון ובעוד יישובים כאלה שהם סמוכים לערבים, שיש בהם הרבה שונאי ישראל ורוצחים ימ"ש, שנחוץ לכל אחד מישראל כשיצא לדרך לשאת עמו נשק, יש להתיר גם להנשים שמצד איסור הלאו דכלי גבר על אשה אסור להם לישא כלי נשק? ...

³ זה דלא כביאורו של החינוך שהבאנו לעיל שנקט כלי זיין מכיון שזו הדוגמה הבולטת ביותר ללבוש גברי. ביאור נוסף יש בריטב"א (מכות כ:) שרבי אליעזר בן יעקב בא לחדש שאסור גם בכלי זיין שאינם מלבושים ממש. גם מדברי הריטב"א נראה שמוכח דלא כשיטת רש"י והסמ"ג.

ומפרש כבוד תורתו... טעמים להתיר, מזה שבט"ז כתב דרך נוי וקישוט אסור אבל אם עושה כן מפני החמה והצינה וגשמים, ליכא איסור, וכן כתב הש"ך בשם הב"ח. וכלי נשק זה אינו כלל דרך קישוט ונוי אלא להגן על עצמן".

אמנם הרב פיינשטיין משיב באופן שלילי, שסברא זו להתיר אינה שייכת באיסור נשיאת כלי נשק, שאין דין כלי זיין כדין שאר לבושי גבר שאינם אסורים אלא כשלוש אותם לנוי וקישוט, אלא כלי זיין הוא איסור בפני עצמו:

"הנה מצד טעם הט"ז והש"ך בשם הב"ח דדרך נוי וקישוט אסור הוא רק בבגדים וקישוטים והעברת שיער אבל הלאו **דאיכא ללבוש כלי זיין ולצאת למלחמה אין זה** כלל עניין נוי וקישוט, אלא שהוא איסור אחר שאיכא גם כן בכלל לאו זה, משום דגם לבישת כלי זיין ויציאה למלחמה הוא גם כן רק כלי גבר, הן שאיסור זה אינו נוגע ליפוי כלל, אבל לבישה זו ויציאה זו היא רק כלי גבר ואסור לאשה ללבושם".

הדבר ברור, שמחלוקתם של הרב פיינשטיין והרב עובדיה נובעת ממחלוקת בגדר איסור נשיאת הנשק לאשה. הרב פיינשטיין כותב שאיסור לאשה לשאת כלי נשק הוא איסור נפרד העומד בפני עצמו, ולכן אינו תלוי בגדרי "לא ילבש" הרגיל שתלוי בנוי וקישוט, והרי זה כפי שביארנו בדעת רש"י. אך הרב עובדיה, שפסק שהגדרים הרגילים של "לא ילבש" שייכים גם לעניין נשיאת כלי נשק לאשה, הוא בוודאי מכיוון שהבין שאין איסור נשיאת כלי נשק איסור העומד בפני עצמו, אלא זו דוגמא בלבד למלבוש המיוחד לגברים, כפי שראינו בשאר הראשונים.

[ה'אגרות משה' כתב על פי דבריו שיש מקום להתיר לאשה לשאת אקדח, כיון שאין דרך לעשות מלחמה באקדחים. בזאת מפורש כדברינו לעיל שלשיטה זו לא אסרה התורה כל דבר שדרך הגבר לשאת אותו, אלא האיסור מתייחס לכלי מלחמה בדווקא, שהרי לולי כן מה זה משנה שאין דרך לעשות מלחמה באקדחים, סוף סוף הרי אין דרך אשה בנשיאת אקדח].

ה. מסקנה

ראינו שדעת ה'אגרות משה' היא שאיסור כלי זיין הוא איסור בפני עצמו, ולכן הוא כתב שאין לדון אותו בגדרים הרגילים של איסור 'לא ילבש', ומשום כך יש לאסור לדעתו גם בדבר שאינו עשוי לנוי ולקישוט וכן גם כשאינה עושה כן כדי להידמות לגברים.

אך גם ראינו שמדברי רוב הראשונים נראה שחלקו על הבנה זו, ולדעתם איסור כלי זיין אינו אלא דוגמא למלבוש גברי שכלול בגדרים הרגילים של 'לא ילבש'.
על פי זה כתב הרב עובדיה שיש להתיר כלי נשק בימינו על פי שני גדרי היתר בדין 'לא ילבש' - שאינו אסור אלא בדבר העשוי לנוי וקישוט, וכן שאינו אסור אלא כשעושה כן כדי להידמות לגברים.

בנשיאת נשק בצבא לא ברור שמתקיים הטעם הראשון, שהרי יש בנשק גם צד של נוי וקישוט, שנושאים אותו גם בשביל החזות שהוא יוצר. אך הטעם השני בוודאי שייך, שהרי

לא מצוי שנשים נושאים נשק כדי להתדמות לגברים, אלא האשה נושאת אותו מצד עצמה.

אך מלבד כל זאת, נראה לי לפי שיטה זו, שבנשיאת נשק בימינו יודו גם הפוסקים החולקים בעלמא על הבי"ח והט"ז, שכאן יש להתיר. לשיטה זו שכלי זיין כלול בגדרים הרגילים של לא ילבש - יש להתיר מחמת זה שכבר נפוץ הדבר שנשים רבות הן חיילות שנושאות רובים, או מאבטחות שנושאות אקדחים, וכיום אין כלי הנשק מיוחדים דווקא לגברים. כך רואים בפירוש מהדברים שהבאנו מכל הראשונים, שגם איסור כלי זיין תלוי במנהג המדינה.

ו. במקום סכנה

כל מה שכתבנו בעניין הוא בוודאי רק במקרים שבהם אין צורך בנשק לצורכי הגנה וביטחון. אך כאשר יש בדבר צורך משום פיקוח נפש, בוודאי שאין כל חשש בדבר, וכן מפורש ב'אגרות משה' (שם) וביחווה דעת' (שם).

ה'אגרות משה' אף מוסיף שאין האשה מחוייבת להימנע מלהיכנס למקום סכנה כדי שלא תצטרך לשאת לשם נשק, אלא יכולה היא אף לכתחילה לצאת לבדה עם הנשק לכל מקום שרוצה ללכת. עוד הוא מוסיף שאשה יכולה לשאת נשק גם לצורך הגנה מהכאות בעלמא שאין בהם פיקוח נפש ממש.

